

VYNALÉZÁNÍ TRADIC

Michal SVOBODA
Katedra Antropologie FF ZČU

Abstract

This article can be comprehended as a scholarly material about the modern understanding of the term "tradition". It is based mainly on ideas of E.J. Hobsbawm and A. Giddens.

„Při tvorbě skupinového vědomí vždy rozhodovala vůle, fikce, projekce a v neposlední řadě zfalšovaná kolektivní vzpomínka.“^[1] Právě v dobách, kdy vzniká kolektivní národní vědomí, se setkáváme rovněž s vymyšlením (konstruováním) a formální institucionalizací do té doby *de facto* neznámému fenoménu, jakým je **tradice**. „Antropologové (a nejen oni - pozn. M.S.) jsou stále náchylní k představování tradice jako nedotknutelné danosti, zatímco ve skutečnosti jde o výsledek všech předešlých vyjednávání. Tradice antropologů, stejně jako ‚dlouhé trvání‘ historiků jsou v tomto smyslu retrospektivním či sebetvořícím proroctvím.“^[2] Tedy „ačkoliv se [tradice] tváří jakoby ‚původně‘, přetrvávající věky, jsou často zhola vymyšlené,“^[3] a to ještě ve „velice krátké, datovatelné periodě, nepřekračující horizont dvou set let.“^[4] „To znamená, že *tradice* může vzniknout i v současnosti a být přitom chápána jako jev dávno existující. V tomto smyslu je považována za důležitou součást představ o skupině (národu, kmeni atd.), které ji zakotvují hluboko v čase, tj. v dávné, byť nejasné minulosti.“^[5]

Byla to právě doba průmyslové revoluce, doba přechodu od společností ‚tradičních‘ (před-industriálních) ke společnosti ‚moderní‘ (industriální, popř. post-industriální); doba, která „ničila sociální vzorce, na nichž stála společnost ‚tradiční‘. (...) Staré formy strukturace společností, moc autorit a k nim náležející formy jednání přestaly být životaschopnými a použitelnými pro chod společnosti.“^[6] Společnost, ztrácející staré vzorce jednání, jejíž vůdcové postupně ztrácejí na autoritě, si musí hledat oporu jinde. Pokud ji však nenachází, nezbyvá, než si takovou vytvořit. Konstruuje proto kategorie, jejichž cílem je na základě falešného vědomí sounáležitosti ke skupině, deklarovaného v našem případě „společnou“ tradicí, nejen ospravedlnit moc nad zmíněnou skupinou, ale **vytvořit samotou kategorií sjednocující moci**, jejímž právem je ovládat (svoji nově vykonstruovanou) skupinu. „Tradice vždy zahrnují moc, ať již jsou konstruovány záměrně či nikoli.“^[7] Nové tradice tak „podporují společenský status nadřazenosti elit (těch, jejichž politický status nebyl získán narozením) nad definovaným společenstvím.“^[8]

Tradice jsou vymyšleny především ze tří důvodů. Za prvé, což jsme si již vlastně řekli, „ustavují a legitimizují status nové autority“^[9]. Za druhé „navazují/symbolizují sociální soudržnost a příslušenství ve společnostech, skutečných či uměle vytvořených.“^[10] A konečně za třetí „socializují člena společnosti a vštěpují mu názory těchto společností, systémy hodnot a vztah k prostředí (uvnitř i vně této společnosti – pozn. M.S.)“^[11] Vymyšlené tradice jsou tak „relevantní k jim recentní společenské inovaci – národu, a tedy i všem jeho doprovodným fenoménům: nacionalismu, národnímu státu, národním symbolům atp.“^[12]

Předně je důležité brát na vědomí stěžejní diferencí mezi tradicí a zvykem. Zatímco „idea tradice je (.) výtvořem modernity,“^[13] „zvyk vévodí tzv. ‚tradičním‘ (pre-industriálním) společností.“^[14] Tradiční společnost ze své podstaty žádná tradice (tak jak je chápeme dnes) dodržovat nemůže. Rozhodně „ve středověku žádná obecná představa tradice neexistovala,“^[15] a vlastně vůbec „žádná společnost nebyla tak zcela tradiční.“^[16] Lidé, žijící před průmyslovou revolucí motivovali své jednání racionálními kritérii, nikoliv nutností aplikace tradičních postupů. Předávání znalostí z generace na generaci vytvořilo zvyky, které však nepřestávaly být racionálními. Právě naopak, dle potřeby se neustále aktualizovaly a uzpůsobovaly. Procedura slavení Vánočních svátků (hovořme o jedné, konkrétní lokalitě) v roce 1300 se lišila od též procedury, prováděné v roce 1650, jenž se stejným způsobem odlišuje od té, prováděné v roce 1800. Jistěže, Vánoce byly po staletí svátkem narození Páně, způsob slavení se však lišil dle času i místa.^[17] To znamená, zvyk slavení Vánoc nabýval v různých časových úsecích různých podob. Zvyk obecně se uzpůsobuje aktuálním potřebám konkrétní lokality, „zvyk si nemůže dovolit být invariantní.“^[18] „Představa, že tradice odolávají změnám je mýtus. Tradice se časem vyvíjejí, ale mohou být také zcela náhle vyměněny nebo přeměněny. (...) Jsou vynalézány a znovuvynalézány.“^[19]

Zajímavý postřeh k tomuto tématu dodává Jean-Loup Amselle: „Nic není méně tradiční než primitivní společnost a připisovat těmto společnostem tradici znamená vracet je zpět a ponechávat je stranou naší vlastní společnosti. Tak jako evolucionistická antropologie zkonstruovala současné předky (...), stejným způsobem přisoudila určitým společnostem tradici, to jest ústní kulturu, aby jim tak lépe upřela veškerou dějinnost.“^[20]

Tradice vznikají v zásadě dle dvou mechanismů: buďto jsou „vymyšleny za pomoci artefaktů rituálního symbolismu a morální nauky, jenž obě poskytuje náboženství, popřípadě folklor,“^[21] nebo jsou jednoduše „naroubovány na staré zvyky.“^[22] Představa roubování vhodně navozuje symboliku stromu, který je v určité fázi svého přirozeného růstu uťat a uměle nastaven požadovanou odrůdou, nesoucí plody, které se od něj v budoucnu očekávají.

Příkladem takového roubování jsou lidové písně, jimž v určitý okamžik (druhá polovina 19. století) bylo zamezeno přirozenému vývoji jejich sběrem a archivací. Bez ohledu na známý fakt, že tyto písně byly předně zbaveny erotických podtextů, nahradily jejich původní skutečnou lidovost nové způsoby vyjádření (na myslí mám především nový nacionalisticko – progresivní kontext). Podstata ‚lidovosti‘ totiž spočívá v neustálené podobě a nesčetné variabilitě, závislé (jak jinak) na místě a čase. Odebráním možnosti spontánního vývoje archivací lidových písní v určitém okamžiku jim nadále upíráme právě dimenzi lidovosti. „Odkaz, který je tak chráněn, je odtržen od životní mízy tradice, je přeřato spojení se zkušeností každodenního života,“^[23] ‚tradice‘ přestává být ‚lidovou‘ a stává se normativní, je tedy „zbavena svého obsahu a je komercializována, stává se buď dědictvím, nebo kýčem – jednou z trefek, které se prodávají v letištních obchodech. Průmysl, zpracovávající kulturní dědictví rozvíjí odkaz tak, že tradici přebalí do podoby atrakce.“^[24]

Shrňme výše zmíněná tvrzení větou Erica Hobsbawma, sice že „vymyšlení tradic je procesem formalizace a ritualizace, charakterizovaný vztahem k minulosti a udržovaný nuceným opakováním.“^[25]

Nahlíženo tímto úhlem pohledu je tradice „sada praktik, odvolávající se na otevřená, mlčky akceptovaná pravidla a rituály, jenž se však dožadují všípení hodnot a norem neustálým opakováním. (...) Toto opakování implikuje iluzi kontinuity s minulostí.“^[26] Jinými slovy, tradice je „odpověď na nové situace, odvolávající se k situacím starým, nebo ustavující svojí minulost nutností (téměř povinností - pozn. překl.) neustálého

opakování.“[27] Takže „to, co je etnologovi nabízeno je pouze nejnovější stav tradice, nebo přinejmenším výsledek ‚vyjednávání‘ o poměru sil.“[28]

Použitá literatura

- Amselle, J.-L.: Napětí v kultuře. *Cahires du CeFReS n°12*, březen 1997
Giddens, A.: *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha 2000
Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983
Kandert, J.: *Poznámky k výzkumu a chápání „tradice“*. Český lid 3, ročník 85/1999, Praha 1999
Loewenstein, B.: *My a ti druzí*. Brno 1997
Svoboda, M.: *Tradiční romský oděv. Angažovaná součást romské etnopolitiky a národní mýtovotvorby*. Bakalářská práce FF ZČU, Plzeň 2005

Poznámky

- [1] In.: Loewenstein, B.: *My a ti druzí*. Brno 1997, str. 51.
[2] Amselle, J.-L.: Napětí v kultuře. *Cahires du CeFReS n°12*, březen 1997, str. 22.
[3] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 1. Překlad M.S.
[4] Tamtéž, str. 5.
[5] In.: Kandert, J.: *Poznámky k výzkumu a chápání „tradice“*. Český lid 3, ročník 85/1999, Praha 1999, str. 199, kurzíva v původním textu.
[6] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 5. Překlad M.S.
[7] In.: Giddens, A.: *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha 2000, str. 55.
[8] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 10. Překlad M.S.
[9] Tamtéž, str. 9. Překlad M.S.
[10] Tamtéž, str. 9. Překlad M.S.
[11] Tamtéž, str. 9. Překlad M.S.
[12] Tamtéž, str. 13. Překlad M.S.
[13] In.: Giddens, A.: *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha 2000, str. 55.
[14] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 2. Překlad M.S.
[15] In.: Giddens, A.: *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha 2000, str. 54.
[16] Tamtéž, str. 55.
[17] Koneckonců dle místa se dosti rapidně v některých případech liší dodnes.
[18] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 2. Překlad M.S.
[19] In.: Giddens, A.: *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha 2000, str. 56.
[20] Amselle, J.-L.: Napětí v kultuře. *Cahires du CeFReS n°12*, březen 1997, str. 19.
[21] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 6. Překlad M.S.
[22] Tamtéž, str. 6.
[23] In.: Giddens, A.: *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha 2000, str. 60.
[24] Tamtéž, str. 60.

[25] Hobsbawm E.: *Introduction: Inventing Traditions*. In.: Hobsbawm, E., Ranger, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983, str. 4. Překlad M.S.

[26] Tamtéž, str. 1. Překlad M.S.

[27] Tamtéž, str. 2. Překlad M.S.

[28] Amselle, J.-L.: Napětí v kultuře. *Cahiers du CeFReS n°12*, březen 1997, str. 19.